

Kulturmiljöprogram Emmaboda kommun

Hägerås

Läsanvisning för områdesbeskrivning i kulturmiljöprogram

Emmaboda kommuns reviderade kulturmiljöprogram färdigställdes 2016 och består av 65 områdesbeskrivningar, en för varje miljö som inventerats inom projektet. Inom projektet har även GIS-information avsedda för kommunens handläggarkartor tagit fram. Fördelningen av antalet miljöer mellan socknarna ser ut som följande: Algutsboda socken – 19 miljöer, Långasjö socken – 19 miljöer och Vissefjärda socken – 24 miljöer. Därutöver har områdesbeskrivningar även tagits fram för tätorterna Lindås och Emmaboda. Nedan följer en beskrivning av områdesbeskrivningarnas upplägg och anvisningar hur de bör läsas.

Kartan

Områdesbeskrivningarna inleds med en karta över den aktuella miljön med olika markeringar som ger information om området och dess kulturhistoriska värden – huvudområde, kärnområde, fornlämningar och övrig kulturlämning.

- *Huvudområden* är områden med kulturhistoriska värden. De bidrar till förståelsen för området, genom att belysa ortens landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling. I nästan alla bymiljöer finns områden i byns utkant som historiskt haft ekonomisk betydelse, som exempelvis madångar med madhus, fiskevatten, kvamplats eller andra områden som besitter kulturhistoriska värden.
- *Kärnområden* är mindre områden inom miljön med särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.
- *Fornlämningar eller potentiella fornlämningar* anger ett utdrag av de lämningar som finns registrerade i Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister, (FMIS). De lämningar som redovisas på kartan har någon av följande antikvariska bedömningar i FMIS: ”fornlämning”, ”övrig kulturhistorisk lämning” eller ”bevakningsobjekt”. Fornlämningar skyddas av Kulturmiljölagen (KML 2 kap). Fornlämningar får inte rubbas, tas bort, täckas över eller på annat sätt ändras eller skadas utan tillstånd från länsstyrelsen. Det gäller även det s.k. fornlämningsområde som omger varje fornlämning, Riksantikvarieämbetet eller länsstyrelsen beslutar om vad som är fornlämning och fornlämningsområde.
- *Övrig kulturlämning* anger andra kulturhistoriska objekt och lämningar som upptäckts i samband med inventeringsarbetet, men som inte är registrerade i FMIS, exempelvis en vällagd stenmur, odlingsrösen, en husgrund, en linugn eller en förfallen byggnad.

Kulturhistorisk värdeklassning

Under kartan anges vilken *kulturhistorisk klassning* miljön har i skala 1–3. Värdeklassningen är kopplad till huvudområdet, med undantag av Lindås och Emmaboda där klassningen istället knutits till respektive kärnområde.

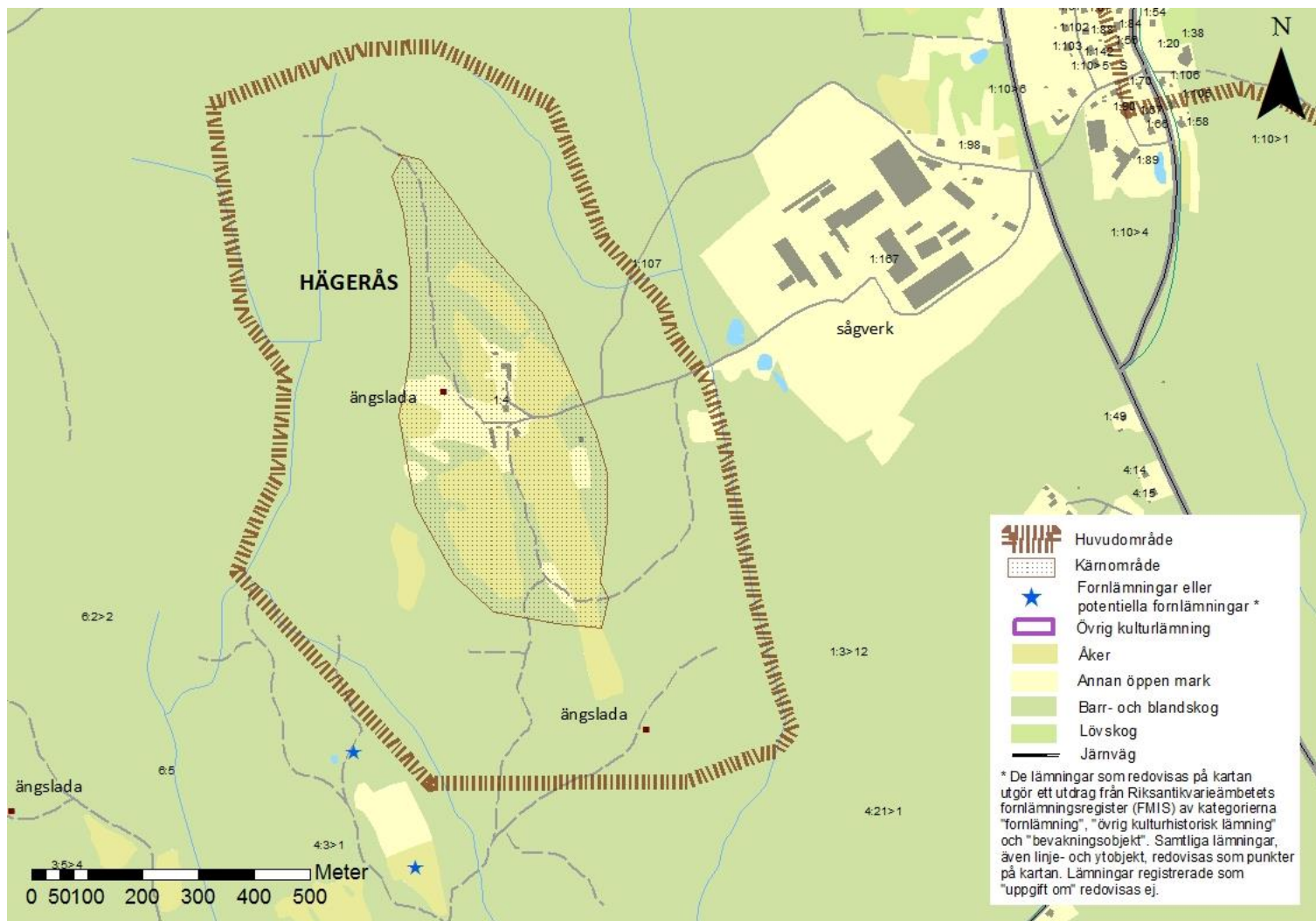
- Klass 1 – miljön har höga kulturhistoriska värden ur ett regionalt eller nationellt perspektiv. Här ingår de områden som utgör miljöer av riksintresse för kulturmiljövården och som är skyddade av Miljöbalken, de nationellt uppmärksammade glasbruksorterna och platser tydligt förknippade med författaren Vilhelm Moberg samt ett fåtal andra miljöer som är av mycket stort kulturhistoriskt värde för kommunen.
- Klass 2 – miljön har höga kulturhistoriska värden ur ett kommunalt perspektiv.
- Klass 3 – miljön har ett visst kulturhistoriskt värde och är intressant ur ett kommunalt eller lokalt perspektiv. Ofta finns det omständigheter i miljön som otydliggjort dess kulturhistoriska värden, exempelvis igenväxning av odlingslandskapet, ombyggda eller moderniserade byggnader, riven bebyggelse.

I den efterföljande färgrutan redovisas miljöns anknytning till kulturmiljöprofilens teman, vilket illustrerats med block i olika färger.

Själva texten i områdesbeskrivningarna inleds med en ingress, vilken utgör en sammanfattande värdebeskrivning av miljön där de viktigaste värdena omnämns. Därefter följer en övergripande beskrivning av huvudområdet och objekt av särskilt värde som ligger inom detta, det vill säga utanför kärnområdet, samt en värdebeskrivande text om kärnområdet med de objekt som ligger inom detta. Textavsnittet avslutas med en litteraturlista.

Därefter följer tre punktlister; ”Särskilt värdefulla karaktärsdrag, områden och objekt”, redovisning av ”Befintligt skydd” som finns för miljön och ”Antikvariska rekommendationer och förslag till skydd”. Områdesbeskrivningarna avslutas med historiska kartor och ett stort antal nytagna bilder med bildtexter som i stor utsträckning innehåller fastighetsbeteckningar.

Huvudområdet

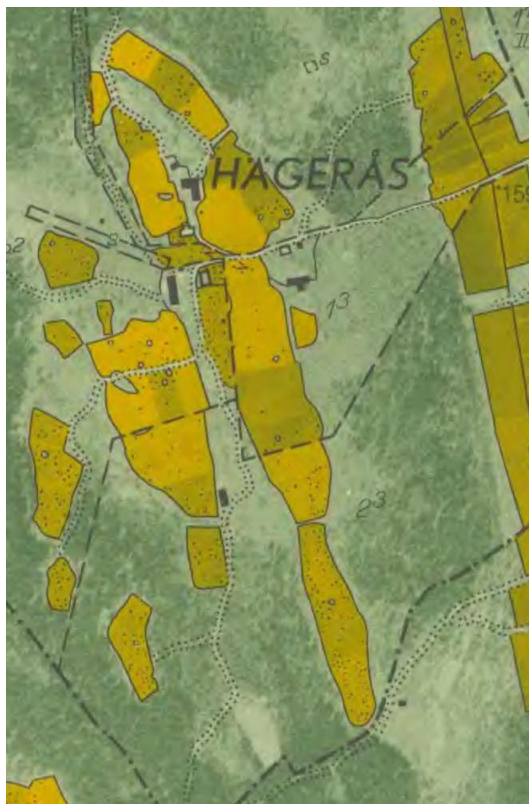
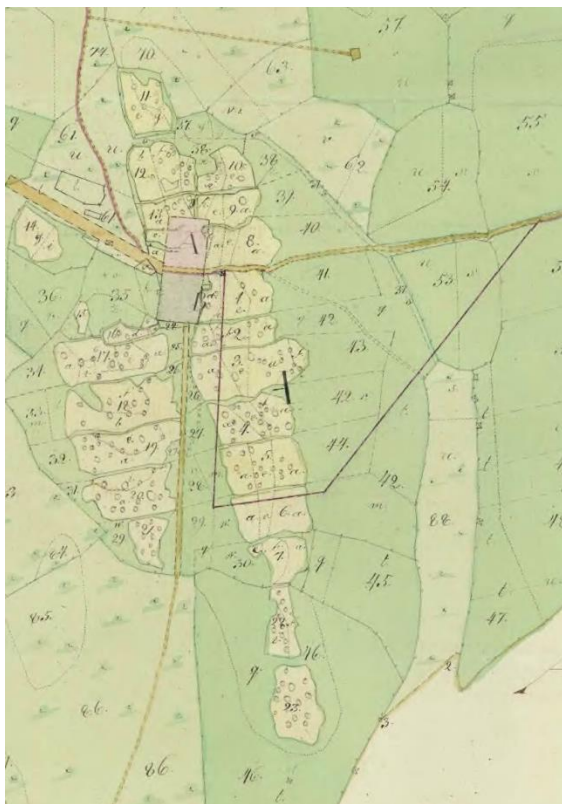
HÄGERÅS

klass 3

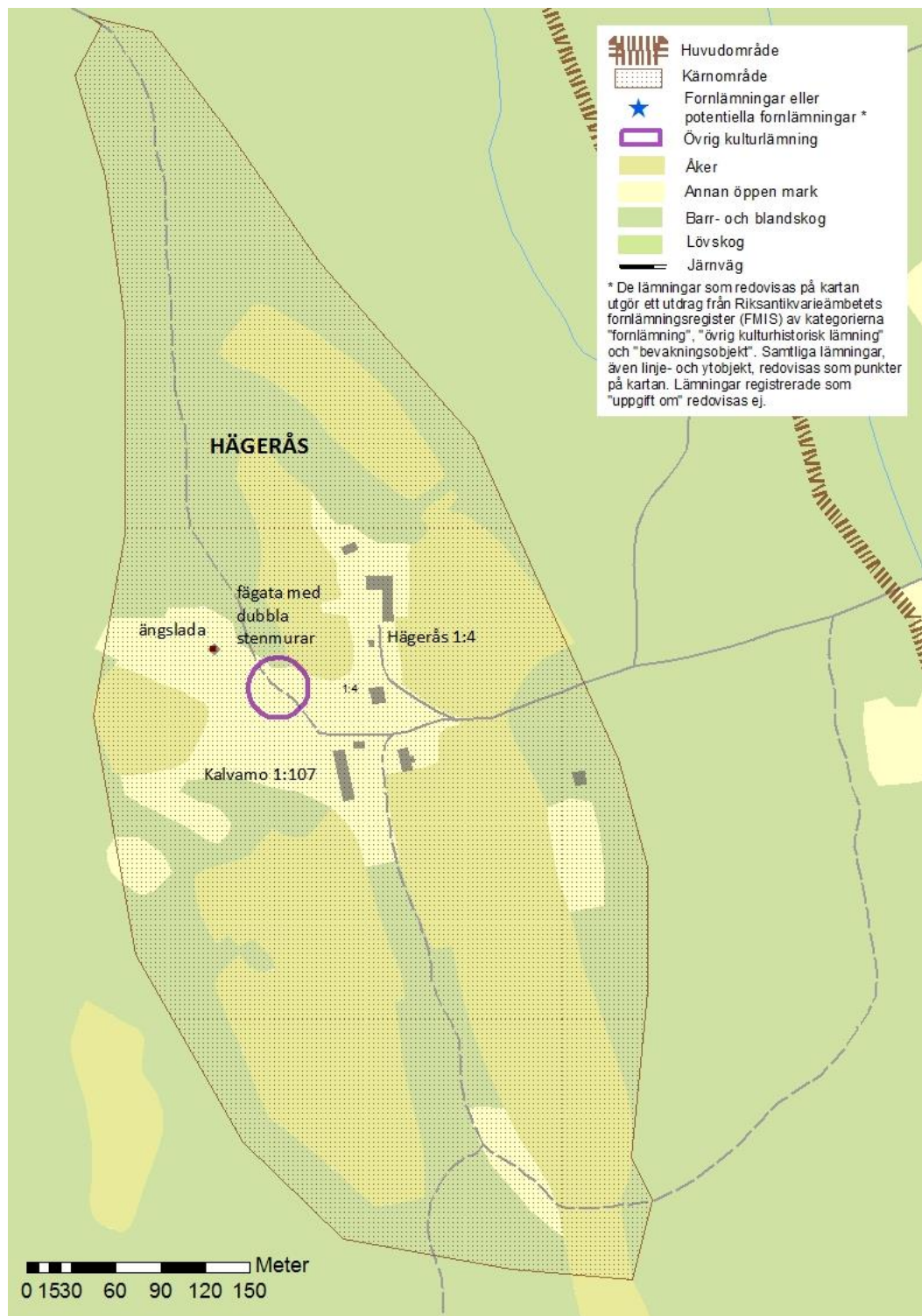
Skogslandets jordbruk: Odlingslanslandskap med stenbefriade åkrar, fägor, stenrösen, hamlade träd och ängslada. Två gårdar, varav en med ålderdomlig mangårdsbyggnad, med ladugårdar, uthus och trädgårdar.

Beskrivning

Hägerås är en liten by i skogen. Åkrarna ligger i samma läge och storlek som för 200 år sedan, fast idag till stora delar stenbefriade. Ängsmarkerna är ålderdomliga, med odlingsrösen, två samfällda fägator, en timrad ängslada, hamlade askar, ekar och lönnar. Den ena mangårdsbyggnaden är en mycket välbevarad och ålderdomlig parstuga i två våningar, med snickarglädje på verandan. Till gården hör en traditionell ladugård och uthus, stenmurar, lönnar och trädgård med fruktträd. Till denna gård hör även en ängslada. Den andra gårdens bostadshus är i 1950-talsstil, medan ladugården är mer traditionell. En tredje gård har bara ladugården kvar och en fjärde är försvunnen. Husen är idag öde, men markerna brukar i någon mån. Ett större sågverk ligger inom hörhåll. Det finns inga registrerade fornlämningar i byn, men grunder efter försvunna hus.

Om man jämför kartan från storskiftet ca 1809 med ekonomiska kartan från ca 1940 ser man stora likheter. Åkrarna har samma läge och yttre mått, men de har gått från många små stenbundna till större stenröjda enheter. Vägarna ligger i ungefär samma lägen, och den gemensamma fägatan väster om husen syns tydligt. Husen som ligger på tomtarna A och B syns ej i 1809 års karta eftersom de ska redovisas på en särskild karta, vilken inte varit tillgänglig. Utdrag ur lantmäteriets historiska kartor.

Kärnområdet

Historik

Hägerås är dokumenterat tillbaka till 1400-talet. Namnet kommer troligen från fågelnamnet häger, samt ordet ås som är en beskrivning av terrängen.¹ Kända släkter som ägt gården är Bonde, Trolle och Sparre. Senare delades den i två gårdar. 1701 köptes norra gården av kyrkoherden i Algutsboda, och övergick då från frälsegård till skattegård. 1807–09 genomfördes storskifte i byn. Då flyttades två gårdar en bit ifrån den gamla bykärnan medan två förblev kvar. Under 1800-talet fanns fyra gårdar i byn. På 1960- och 1970-talet övergavs gårdarna och två revs.

Litteratur

Hägerås, s 374, Algutsboda sockenbok nr XII (2003).
Folket i Hägerås, sid 51, Algutsboda sockenbok nr IX (1994).
En varendssläkts öden, Algutsboda sockenbok nr IX (1994).

---

¹ Algutsboda sockenbok nr I (1962).§

Betydelsefulla karaktärsdrag, områden och objekt:

- Delvis traditionell bebyggelse. Mangårdsbyggnad traditionell parstuga från 1800-tal, med bevarad karaktär och ursprungliga byggnadsdelar.
- Äldre ekonomibyggnader, stenkällare och ängslada samt traditionella trädgårdar.
- Den öppna ängs-, hag- och åkermarken centralt i byn med stenmurar, röjningsrösen, trädgårdsgårdar och hamlade träd. Öppenheten och ägoindelningarna. Den öppna stenbefriade åkermarken.
- Äldre, grusbelagd byväg och dess sträckningar inom huvudområdet

Befintligt skydd

- **Fornlämningar** skyddas av Kulturmiljölagen (KML 2 kap). En ny lag trädde i kraft 1 januari 2014, vilken bl.a. innebär att *lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna, samt tillkommit innan år 1850*, är skyddade. Detta medför att till exempel alla torp-/kvarnlämningar uppförda innan 1850 numera är skyddade. Fornlämningsregistret är under bearbetning. De på kartan med blå stjärnor markerade fornlämningarna utgår från bedömningar gjorda utifrån den tidigare Kulturminneslagen, fornminnesregistret, fornsök. Fornlämningar får inte rubbas, tas bort, täckas över eller på annat sätt ändras eller skadas utan tillstånd från länsstyrelsen. Det gäller även det s.k. fornlämningsområde som omger varje fornlämning, Riksantikvarieämbetet eller länsstyrelsen beslutar om vad som är fornlämning och fornlämningsområde.
- **Alla byggnader** omfattas av **varsamhetskravet i Plan- och Bygglagen**. Detta innebär att ändring av en byggnad alltid ska utföras varsamt, så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar tillvara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden. (PBL 8 kap 17 §). Varsamhetskravet gäller både exteriört och interiört.
- **Särskilt värdefulla byggnader** och områden får inte förvanskas (PBL 8 kap 13 §). Även underhållet av en byggnad ska anpassas till dessa värden och till omgivningens karaktär (PBL 8 kap 14 §).
- Värdefulla småmiljöer i jordbrukslandskapet, som till exempel åkerholmar, odlingsrösen, stenmurar och alléer, omfattas av **biotopskydd** enligt miljöbalken. Det innebär att de inte får tas bort eller skadas. (MB, 7 kap)

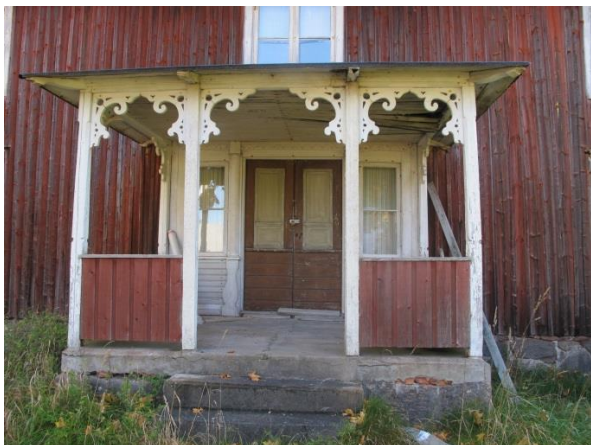
Rekommendationer och förslag till skydd

- **Kärnområdet** är känsligt för förändringar och bör betraktas som kulturhistoriskt **särskilt värdefullt bebyggelseområde** enligt Plan- och bygglagen (PBL 8 kap 13 §). Fastighetsägare bör informeras om detta och vad det innebär. Områdena och deras byggnader får förändras, men inte rivas eller förvanskas. Husen ska underhållas så att de särskilda värdena och byggnadernas ursprungliga karaktär bevaras. Fasad- och takmaterial, utförande och kulörer samt äldre detaljer som dörrar och fönster bör bevaras, såtillvida det inte handlar om rena skyddsåtgärder, ex. täckning av överloppsbyggnader med plåttak.
- Inom **kärnområdena** bör nybyggnader och tillbyggnader anpassas till områdenas kulturmiljö vad gäller placering, skala, material och färgsättning. Mer omfattande förändringar inom kärnområdet bör föregås av en **antikvarisk förundersökning**. Vid lovgivning och planläggning bör särskild antikvarisk hänsyn tas i dessa områden, vilket kan motivera att särskilda antikvariska kunskapsunderlag upprättas.
- Det är önskvärt att **planbestämmelser**, d.v.s. detaljplan eller områdesbestämmelser, upprättas för alla kärnområden. I områdesbestämmelserna bör en generell lovplikt införas för rivning, för åtgärder som avsevärt påverkar befintliga byggnaderna yttre utseende samt för åtgärder avseende ekonomibyggnader. Bebyggelsens kulturhistoriska värden bör i områdesbestämmelserna skyddas genom varsamhetsbestämmelser eller skyddsbestämmelser.
- Inom **huvudområdet** bör hänsyn tas till områdets kulturhistoriska värden. Gårdarnas byggnader med uthus och ekonomibyggnader som berättar om gånga tiders levnadsvillkor är viktiga. Ängsladorna tillhör denna äldre typ av ekonomi. Skyddsåtgärder som inte är traditionella material kan användas, t ex plåttak. Nybyggnader och tillbyggnader bör anpassas till områdenas kulturmiljö vad gäller placering, skala, material och färgsättning.
- **Huvudområdets öppna odlingslandskap** har kulturhistoriskt bevarandeintresse. Åkerbruk, betesdrift samt skötsel av landskapselement i området bör främjas, i synnerhet i områden nära den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen, fornlämningar och andra kulturhistoriskt värdefulla landskapselement som stenmurar och rösen. Landskapsvårdande åtgärder bör ske regelbundet, så att markerna hålls öppna och stenmurar och odlingsrösen inte växer igen. Hamlade träd bör hamlas regelbundet.
- **Gamla vägar** inom huvudområdet bör värnas vad gäller sträckning, bredd och detaljer som hör vägmiljön till. Grusvägar bör ej asfalteras eller ytterligare dras om. Särskilt fäkatan med dubbla stenmurar bör värnas och vårdas.
- En dokumentation av byns bebyggelse är önskvärd.
- Det är önskvärt att upprätta en kulturhistoriskt inriktad vård- och underhållsplan för de kulturhistoriskt mest värdefulla byggnaderna.

Den välbevarade parstugan omgärdad av trädgård. (Kalvamo 1:107)

Detaljer av höga hantverksmässiga kvaliteter finns i den välbevarade parstugan (Kalvamo 1:107). Uthus invid byns gemensamma fägata, samt en välbevarad ängslada (Kalvamo 1:107).

Gårdens ladugård och uthus finns också kvar, liksom en ängslada. (Kalvamo 1:107).

En knuttimrad ängslada, madhus.

Bostadshus i 1950-talsstil på norra gården (Hägerås 1:4).

Ladugård och lönnar på norra gården (1:4).

De stora öppna stenbefriade åkrarna imponerar. De finns kvar i samma utsträckning som vid skiftet 1807, dock mer stenröjda idag än de var då. Vägen finns också kvar i samma läge som 1807.

Emmaboda
kommun

Länsstyrelsen
Kalmar län